

ΒΛΑΔΙΜΕ. Ἄλλ' ἔχω κατατεθειμένας εἰς τὴν τράπεζαν τῶν τριακοσίας χιλιάδας δραχμὰς! εἶμαι ἀφανισμένος!

ΙΩΣΗΦ. Ἀφανισμένος!

ΩΒΕΡΤΙΝΟΣ. Ἄ φίλε μου! ταλαίπωρε φίλε μου! τί δυστύχημα! σὺ τόσον ἀγαθός, τόσον ἀφωσιωμένος εἰς τοὺς φίλους! Ἡσύχασε ὅμως! θάρρος, θὰ ἀνταμώσωμεν πάλιν. (ἐξέρχεται μετὰ σπουδῆς).

(Ἔπεται τὸ τέλος).

ΕΚΔΡΟΜΗ ΕΙΣ ΤΟ ΥΔΩΡ ΤΗΣ ΣΤΥΓΟΣ

Τὸν παρελθόντα ἰούνιον ἔτυχε νὰ ἐργάζωμαι πλησίον τῆς Τριπόλεως μετὰ τινος γνωρίμου Γάλλου. Ὁ βίος ἦτο μονότονος τὰς καθημερινάς, τὰς δὲ ἑορτὰς διεθέτομεν πολλάκις εἰς ἐκδρομάς, ἃς ἐπεχειροῦμεν εἰς τὰ πλησίον μέρη. Εἰς τὸ τέλος τοῦ μηνός, ἑορτὴν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, εἴχομεν τρεῖς ἡμέρας ἀργίας, καὶ ταύτας ἀπεφασίσαμεν νὰ ἐπωφεληθῶμεν διὰ τινὰ μακρυνὴν ἐκδρομὴν, τέρμα τῆς ὑποίας ἦτο τὸ ὕδωρ τῆς Στυγός.

Ἡ ὁδὸς ἄγει διὰ τοῦ βορείου μέρους τῆς πεδιάδος τῆς Τριπόλεως καὶ εἴτα διὰ τῆς μετ' αὐτῆς συνεχομένης πεδιάδος τῆς Μαντινείας. Ἡ δευτέρα κεῖται ὀλίγον χαμηλότερον τῆς πρώτης, περιβάλλεται δὲ πανταχόθεν, πλην πρὸς νότον, ὑπὸ ὄρεων, καὶ τ' ἀπ' αὐτῶν κατερχόμενα ὕδατα δὲν εὐρίσκουσιν ἄλλην διέξοδον εἰμὴ δύο καταβάθρας κειμένας εἰς τὴν ρίζαν τοῦ πρὸς δυσμὰς ὄρους, τῆς Ὀστρακίνης. Ὅσάκις δὲ αἱ καταβάθραι φραχθῶσιν ὑπὸ στερεῶν σωμάτων παρασυρομένων εἰς αὐτάς ὑπὸ τῶν ὑδάτων, πλεῖστον μέρος τῆς πεδιάδος μεταβάλλεται εἰς λίμνην, ὡς τοῦτο συνέβη τὸ παρελθὸν ἔτος. Εἰς συνθήεις ὅμως χρόνους τὸ εἰς πλημμύρας ὑποκείμενον μέρος σπεύρεται σῖτον, ἀραβόσιτον καὶ χασίς· ἀλλὰ πάντοτε εἶναι ἀνάγκη νὰ διατηρῶνται πολυπληθεῖς τάφροι μᾶλλον ἢ ἥττον βαθεῖαι, ὅπως ἀποστραγγίζωνται τὰ ὕδατα καὶ καθιστῶσι δυνατὴν τὴν καλλιέργειαν. Σχεδὸν ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς πεδιάδος ταύτης, ἣτις ἔχει μῆκος δύο ὥρων καὶ πλάτος μιᾶς καὶ ἡμισείας περίπου, εὐρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Μαντινείας. Τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, οὗ οἱ κατώτατοι δόμοι πανταχοῦ σώζονται, ἔχει περίμετρον τριῶν χιλιάδων μέτρων καὶ πλεον, σώζονται δὲ ἀκόμη καὶ τὰ κάτω μέρη ἑκατὸν εἴκοσι περίπου πύργων. Εἶναι περίεργον, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Μαντινεῖς ἐξέλεξαν ἀκριβῶς τὸ κέντρον τῆς πεδιάδος, ὅπως κτίσωσι τὴν πόλιν τῶν· τὸ μέρος δὲν εἶναι πολὺ ὑγιεινὸν σήμερον δι' οὗς λόγους ἀνε-

φέρομεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι μετὰ πολυομβρα ἔτη τὰ χαμηλότερα μέρη τῆς πεδιάδος ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ὑδάτων, τὰ ὅποια εἴτα ἐπὶ πολὺ ἐλίμναζον. Πλὴν δὲ τούτου ἡ πόλις κατελάμβανε μέγα μέρος γαιῶν καλλιεργησίμων καὶ εὐφροωτάτων, πᾶνμα σπάνιον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι· διότι οἱ Ἕλληνες τῶν ὁποίων αἱ πολιτεῖαι κατὰ τὸ πλεῖστον μόλις εἶχον τετραγωνικῶν τινων σταδίων ἑκτασιν, δὲν συνείθιζον νὰ κτίωσι τὰς πόλεις τῶν ἐπὶ γαιῶν καλλιεργησίμων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν πλευρῶν καὶ τῶν κορυφῶν ὑψωμάτων ἀνεπιδέκτων καλλιεργείας· αἱ θέσεις αὗται ἦσαν ἄλλως τε καὶ πολὺ ἀσφαλέστεραι. Τὸν κανόνα τοῦτον σπανίως καὶ μόνον ἐνεκα σπουδαίων λόγων παρέβαινον. Τίς λόγος παρεκίνησε τοὺς Μαντινεῖς νὰ ἐκλέξωσι τὴν θέσιν ταύτην, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν· ἡ ἀρχαιοτάτη πόλις ἔκειτο ἐπὶ τινος λόφου ἐν τέταρτον τῆς ὥρας πρὸς βορρᾶν· ἀλλ' αὐτὴ δὲν ἦτο εἰμὴ ἐν χωρίον. Βραδύτερον ἐγκατέλιπον τὸν λόφον καὶ κατῆλθον εἰς τὴν πεδιάδα· ἔτι βραδύτερον, μετὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους, τὰ χωρία τὰ ἀποτελοῦντα τὴν πολιτείαν τῆς Μαντινείας συνωκίσθησαν εἰς μίαν πόλιν καὶ τότε ἐξέλεξαν ταύτην τὴν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πεδιάδος θέσιν· φαίνεται δὲ ὅτι αἱ μεταξὺ τῶν χωρίων ἀντιζηλῖαι ἐπηρέασαν τὴν ἐκλογὴν τῆς θέσεως ὄχι ὀλίγον. Εἶναι πιθανόν, ὅτι τὰ χωρία ἔκειντο, ὅπως καὶ σήμερον, εἰς τοὺς πρόποδας τῶν περιβαλλόντων τὴν πεδιάδα ὄρεων· ὅταν δὲ ἀπεφασίσαν νὰ συνοικισθῶσι, δὲν κατῴρθωσαν νὰ συμφωνήσωσιν ὅπως ἀνυψώσωσιν ἐν τῶν χωρίων εἰς πρωτεύουσιν καὶ οὕτω ἐξέλεξαν ἑδαφος, οὕτως εἰπεῖν, οὐδέτερον. Ἀναφέρω τὴν ἱστορίαν ταύτην τῆς κτίσεως τῆς Μαντινείας, ὅπως ἐγὼ τὴν φαντάζομαι, διὰ νὰ δείξω πόσον ὀλίγον οἱ ἄνθρωποι μεταβάλλονται. Τοὺς αὐτοὺς ἀγῶνας διεξάγουσι καὶ σήμερον ἀκόμη τὰ ἐλληνικὰ χωρία περὶ πρωτεύουσας τοῦ δήμου καὶ ἑδρας τοῦ εἰρηνοδικείου.

Ἡ Μαντινεῖα ἀπέχει τῆς Τριπόλεως δύο περίπου ὥρας· ἐξακολουθῶν δὲ τις τὴν ὁδὸν φθάνει μετὰ μίαν ὥραν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἀγχισίας, ὄρους χαμηλοῦ συνδέοντος δύο ἄλλα πολὺ ὑψηλότερα, τὴν Ὀστρακίναν καὶ τὴν Ἀρμενιάν.

Ἀμα ὑπερβῇ τις αὐτὸ καταβαίνει εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ὀρχομενοῦ ἢ κάλλιον εἰπεῖν εἰς τὰ πεδία, διότι εἶναι δύο· τὰ βουνὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ πλησιάζουσιν εἰς ἐν σημεῖον τόσον, ὥστε μόνον στενὴν διόδον ἀφίνουσι, δι' ἧς συγκοινωνοῦσι τὰ δύο πεδία. Τὸ πρῶτον καὶ νοτιώτερον, εἰς ὃ ἀπὸ τῆς Ἀγχισίας κατέρχεται τις, εἶναι μικρότερον, τὸ ἄλλο, τὸ βορειότερον, μεγαλύτερον ἀλλὰ καὶ χαμηλότερον· διὰ τοῦ-

το τὰ ὕδατα τοῦ πρώτου εἰσρέουσιν εἰς τὸ δεύτερον διὰ τῆς στενῆς διόδου ἢ Χαράδρας, ὡς ὠνομάζετο ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Ἀμφότερα περιβάλλονται ὑπὸ ὁρέων καὶ ὑπόκεινται ὡς καὶ τὸ τῆς Μαντινείας εἰς πλημμύρας, τοῦ νοτιωτέρου μόνον μέρος, διότι, ὡς εἵπομεν, τὰ πλεῖστα τῶν ὑδάτων αὐτοῦ εἰσρέουσιν εἰς τὸ βόρειον. Ἐν τούτῳ τῷ τελευταίῳ καὶ ἀναβρύνουσι πολλά, καὶ ἐπειδὴ δὲν δύνανται νὰ διοχετευθῶσι πάντα εἰς τὰς καταβάθρας, λιμνάζουσι καθιστῶντα οὕτω μέρος τῆς λαμπρᾶς ταύτης πεδιάδος ἀνεπιτήδειον πρὸς καλλιέργειαν.

Ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐφρόντιζον οἱ τε Ὀρχομένιοι καὶ οἱ Μαντινεῖς πολὺ περισσότερον νὰ διατηρῶσιν ἀνοικτὰς τὰς καταβάθρας καὶ καθαράς τὰς τάφρους· εἶχον μάλιστα κατασκευάσει οἱ πρῶτοι καὶ πρόχωμα διὰ μέσου τοῦ βορείου πεδίου των ἐμποδίζον τὰ ὕδατα τοῦ ὑψηλοτέρου μέρους νὰ ῥέωσιν εἰς τὰ χαμηλότερα καὶ νὰ λιμνάζωσιν ἐκεῖ. Διὰ τοῦτο σπανίως συνέβαινον πλήμμυραι, τὰ πεδία ἐκαλλιεργοῦντο τακτικῶς, καὶ ὅχι μόνον δὲν ὑπέσκαπτον τὴν ὑγιάν των περιοίκων διὰ δηλητηριωδῶν μισμάτων, ἀλλὰ καὶ ἔτρεφον πληθυσμὸν πολὺ μεγαλείτερον καί, ὅπερ σπουδαιότερον, πολὺ πλουσιώτερον τοῦ σημερινοῦ. Τῷ ὄντι ἀπὸ τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου τῆς πεδιάδος τῆς Τριπόλεως μέχρι τοῦ βορειοτάτου τῆς τῶν Ὀρχομενίων ἡ ἀπόστασις εἶναι ὀκτὼ περίπου ὥρῳ, καὶ ἐν τῇ ἐκτάσει ταύτῃ ὑπῆρχον τρεῖς σπουδαῖαι πόλεις, ἡ Τεγέα (πλησίον τῆς Τριπόλεως), ἡ Μαντινεῖα καὶ ὁ Ὀρχομενός· αἱ τρεῖς ὁμοῦ ἠδύναντο νὰ παρατάξωσιν ὀκτὼ τοῦλάχιστον χιλιᾶδας στρατοῦ· εἶχον πόλεις μεγάλας περιτειχισμένας, εἶχον θεάτρα, ἀγοράς, στοάς, ναοὺς κεκοσμημένους δι' ἔργων τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Πραξιτέλους· εἶχον ὕδραγωγεῖα, ὁδοὺς ἀμαξιτὰς καὶ ἔργα τεχνικὰ διὰ τὴν διοχέτευσιν τῶν ὑδάτων· εἶχον τέλος· ἰδιωτικὸν πλοῦτον οὐχὶ ὀλίγον, δὲν εἶχον δὲ δημόσια χρέη. Καὶ πάντα ταῦτα ἐν ᾧ οὐδέποτε ἀπήλαυσαν εἰρήνην μακροχρόνιον, ἀλλ' οἱ πόλεμοι καὶ αἱ ἐπιστρατεῖαι ἦσαν συχνότατοι. Καταντᾷ τῇ ἀληθείᾳ ἀκατανόητον, πῶς ἠδύναντο οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ἀπὸ τοσόν μικρῶν κεφαλαίων καὶ δυνάμεων νὰ κατορθώσιν τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα. Ἐξ ὅλων τῶν μεγαλουργημάτων τῶν Ἑλλήνων τοῦτο πρὸ πάντων θαυμάζω ἐγώ· διότι στρατηγούς μεγάλους, ποιητὰς καὶ νομοθέτας ἀκόμη δεξιούς ἀνέδειξαν καὶ ἔθνη, τὰ ὅποια ἐν τούτοις οὐδέποτε ἠδυνήθησαν νὰ ἐξέλθωσι τῆς ἡμιβαρβάρου καταστάσεως· ἴσως ὅμως οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τὰ μέλη μιᾶς κοινότητος συνεκέντρωσαν μετὰ τοσαύτης προθυμίας πάσας τὰς δυνάμεις των πρὸς ἑνᾶ κοινωφελῆ σκοπὸν· ἴσως οὐδαμοῦ ἡ ὑποταγή, σχεδὸν εἰπεῖν ἢ ἐκμηδένισις τοῦ ἀτόμου ἀ-

πέναντι τοῦ κοινοῦ, συνετελέσθη μετὰ τοσαύτης συνεπειᾶς καὶ τοσαύτης ἐθελουσίας. Ἐνταῦθα ἔγκειται τὸ μυστήριον τῆς μεγαλουργίας τῶν Ἑλλήνων. Σήμερον, ἀγνοῶ διὰ τίνας λόγους, οἱ δῆμοι ἡμῶν, μάλιστα οἱ μικροί, εἶναι ἀνικανοὶ νὰ ἐπιτελέσωσι σπουδαῖον τι· αὐτὰ τὰ ἄθλια σχολεῖά των βαρύνονται νὰ διατηρήσωσι καὶ ἐπαιτοῦσι καθ' ἐκάστην τὴν συνδρομὴν τῆς Κυβερνήσεως. Ὑπάρχουσι χωρία, τὰ ὅποια δι' ἐργασίας δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν ἠδύναντο νὰ συνδεθῶσι μεθ' ἀμαξιτῆς ὁδοῦ ἐθνικῆς ἢ μετὰ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, ἀλλὰ δὲν τὸ πράττουσιν· ὑπάρχουσιν ἄλλα, τὰ ὅποια δι' ἀνορύξεως μικρᾶς τάφρου ἢ δι' ἐπιχωματώσεως ἀσημάντου ἔλους ἠδύναντο καὶ τῶν πυρετῶν ν' ἀπαλλαγῶσι καὶ γαίας ἀκόμη νὰ κερδίσωσιν, ἀλλὰ δὲν τὸ πράττουσι. Οὕτω καὶ τὰ πεδία τῆς Μαντινείας καὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ ἀφίνονται εἰς τὸ ἔλεος τῶν βροχῶν, τῶν πηγῶν καὶ τῶν καταβολῶν, ὡσάντις δὲν παρεμβάλλονται ἐπιτηδὲς κωλύματα εἰς τὴν ἐκροὴν τῶν ὑδάτων ὑπὸ ἀνθρώπων ἀναισθητῶν. Διότι πέρυσι, καθὰ ἔλεγον οἱ χωρικοί, τὰς καταβάθρας τοῦ πεδίου τῆς Μαντινείας ἀπέφραξαν τὰ πτώματα προβάτων ἀποθανόντων ἐξ εὐλογίας καὶ ῥιφθέντων εἰς αὐτὰς ὑπὸ τῶν ποιμένων· οὐδὲν ἄμφω ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, τὴν πλήμμυραν ὅμως βεβαίως δὲν ἐπέφερον μόνον τὰ πτώματα τῶν προβάτων. Ὅπως ὅποτε σήμερον δὲν γίνεται ὑπὲρ αὐτῶν περισσότερόν τι ἢ ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Τοῦ Ὀρχομενοῦ τὰ δύο πεδία μετὰ τῶν πέριξ ὁρέων ἀπετέλουν ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὸ κράτος τῶν Ὀρχομενίων· ἡ πόλις των εὐρίσκετο ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ δυτικωτέρου τῶν δύο ὁρέων, μετὰ τῶν ὑποίων, ὡς εἵπομεν ἤδη, ὑπάρχει ἡ Χαράδρα· ἐπὶ τῆς κορυφῆς δὲ τοῦ ὄρους τοῦτου σῶζονται τὰ εἰρείπια τῶν τειχῶν, ἅτινα περιέβαλλον τὴν ἀρχαιοτάτην ἀκρόπολιν. Ἐκ τῶν λίθων τῶν τειχῶν τούτων ἔκτισαν οἱ Φράγχοι πύργον, ὁμοῖος δὲ τούτου εὐρίσκεται καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι ὄρους. Σήμερον ἀντὶ τῶν Ὀρχομενίων νέμονται τοὺς ἀγροὺς τούτους ἐπὶ τὰ ὀκτὼ χωρία ἀποτελοῦντα τὸν δῆμον Ὀρχομενίων· πρωτεύουσα αὐτοῦ εἶναι τὸ Λεβιδιον, μέγα χωρίον ἀριθμοῦν, ὡς λέγεται, ἐξακοσίας οἰκίας καὶ τριάκοντα μαγαζεῖα ἢ καπηλεῖα.

Τὸ βόρειον πεδίον τοῦ Ὀρχομενοῦ χωρίζεται ἀπὸ τῆς λίμνης τοῦ Φενεοῦ ὑπὸ ὀροσειρᾶς ὑψηλῆς καὶ ἐκτεταμένης, ἡ δὲ ὁδὸς ἄγει δι' αὐτῆς πρῶτον πρὸς τὰ ἄνω, ἔπειτα δὲ πάλιν πρὸς τὰ κάτω διὰ φάραγγος ἀγρίας, ἥτις οὐχὶ πρὸ πολλοῦ ἦτο, ὡς λέγεται, μεγαλοπρεπῆς σκιαζομένη ὑπὸ πυκνοῦ δάσους. Σήμερον δυστυχῶς ὀλίγα μόνον δένδρα ὑπολείπονται αὐτοῦ. Ἡ φάραγξ κατέρχεται ἱκανῶς ἀποτόμως, εἰς τὸ ἄκρον

δ' αὐτῆς κεῖται ἐν μέσῳ δένδρων καὶ κήπων καλῶς ποτιζομένων τὸ μικρὸν χωρίον Γκιόζα. Ἦτο μεσημβρία, ὅταν ἐφθάσαμεν αὐτοῦ, καὶ Κυριακὴ γυναικίς τινες μᾶς ἐδείξαν τὸ μαγαζι: ἐκεῖ σταματήσαντες ἐκαθήσαμεν πρὸ τῆς θύρας, ὅπου ἦσαν συνηγμένοι καὶ τινες χωρικοὶ συζητοῦντες περὶ τῶν πλησιαζουσῶν δημοτικῶν ἐκλογῶν ζωηρότατα. ἕκαστος ἐξέφερε μετὰ κοινοβουλευτικῆς ἐλευθερίας τὴν γνώμην του περὶ τῶν ὑποψηφίων, οἵτινες ἦσαν τρεῖς. Καλέσαντες τὸν παντοπώλην, νέον φοροῦντα κλασικωτάτην ἔνεκα τῆς λέρας τῆς φουστανέλλαν, τὸν ῥωτήσαμεν τί ἔχει νὰ φάγωμεν.

— Ἐξω ἀπὸ κρέας ὅ,τι ἄλλο θέλετε, ἀπεκρίθη.

Καὶ ἡ παρισταμένη μήτηρ του, γραῖα ἐξυπνος καὶ ζωηρά, ἐσπευσε νὰ προσθέσῃ:

— Καὶ κρέας, ἂν θέλουν· νὰ σφάζουμε ἓνα κοτόπουλο.

— Ὅχι, δὲν ἔχομεν καιρόν· θέλομεν ὀλίγα αὐγά, τυρὶ καὶ ψωμί.

— Ἀμέσως.

Τὰ αὐγά ἡτοιμάσθησαν, ἡ τράπεζα ἐστρώθη, ὁ οἶνος ἦλθε, καὶ βούτυρον ἀκόμη νωπὸν, ἀλλ' ἔλειπεν ὁ ἄρτος.

— Πῶς; δὲν ἔχει ψωμί;

— Εἶναι μαῦρο.

— Ἰσα ἴσα μαῦρο θέλομεν.

— Ἡξεύρετε, κύριε, αἱ γυναῖκες εἶναι εἰς τὸ θέρος, κάτω Ἰτόν κάμπον καὶ δὲν ζυμῶνουν.

— Δὲν ἔχει λοιπὸν ψωμί;

— Δὲν ἔχομεν.

Τοιαῦτα εἶναι ἐν πλείστοις χωρίοις τὰ μαγαζεῖα. Εὐτυχῶς εἰχομεν φέρεῖ ἡμεῖς ἐν τεμάχιον ἄρτου, ἐκαθήσαμεν λοιπὸν καὶ ἐφάγομεν λίαν εὐχαρίστως. Ὁ καθαρὸς καὶ γνήσιος οἶνος ἀναπληροῖ ἐν Ἑλλάδι πολλὰς ἐλλείψεις.

Τὸ χωρίον Γκιόζα κεῖται περίπου εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίου χωρίου Καρυαί· πράγματι δὲ βλέπει τις καὶ σήμερον αὐτοῦ μεγαλοπρεπεῖς καρυὰς ἐν τοῖς κήποις.

Μετὰ μιᾶς ὥρας ἀνάπαισιν ἀνεχωρήσαμεν ἤδη πρὶν ἢ φθάσωμεν εἰς Γκιόζαν, ἀπὸ τοῦ μέσου περίπου τῆς φάραγγος εἰς μίαν καμπὴν τῆς ὁδοῦ ἡδυνήθημεν νὰ ἴδωμεν τὴν λίμνην τοῦ Φενοῦ. Ἀπὸ τῆς Γκιόζας ὁμοῦς ἡ ὁδὸς ἀγεί παρ' αὐτὴν τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τῆς λίμνης, τὸ δὲ θέαμα εἶναι τῷ ὄντι μεγαλοπρεπές. Ἐτυχε νὰ περιέλθω πολλὰ μέρη τῆς πλουσίας εἰς φυσικὰς καλλονὰς Ἑλλάδος, ἀλλ' οὐδαμοῦ ἡ ὄψις μου ἐμαγεύθη, ὥς ἐνταῦθα. Ἡ λίμνη ἔχει, ὥς λέγεται, ἐνέκα χιλιομέτρων μῆκος καὶ πλάτος μέγιστον ἐπτὰ χιλιομέτρων, περιβάλλεται δὲ πανταχόθεν ὑπὸ ὕψηλῶν ὄρεων, πρὸς δυσμὰς μὲν ὑπὸ τοῦ Σαῖτᾶ καὶ τῆς Ντουρντουβάνας (Πεντελείας), πρὸς ἀνατολὰς δὲ ὑπὸ τῆς Σκιπιδέας,

τοῦ Γερωντείου καὶ τῆς Κυλλήνης. Ὁ Σαῖτᾶς καὶ ἡ Σκιπιδέα (Ὅρυξις) συνερχόμενα κλείουσι τὸ νότιον μέρος τῆς λίμνης, μένει δὲ μεταξύ αὐτῶν μόνη ἡ στενὴ, πετρώδης καὶ ἀπότομος φάραγξ, δι' ἧς κατήλθομεν. Ἡ μόνη εὐκόλος ἐξόδος ἀπὸ τῆς λίμνης εὐρίσκεται εἰς τὸ βορειοανατολικὸν ἄκρον, ὅπου μετὰ τῆς Κυλλήνης καὶ τῶν τελευταίων διακλαδώσεων τῆς Πεντελείας ἀνοίγεται ἡ κοιλάς τοῦ Ὀλβίου, μικροῦ ποταμίου πηγάζοντος ὥρας τινὰς βορειοανατολικώτερον ἐπὶ τοῦ Μαύρου Ὄρους. Ὁ ποταμὸς οὗτος μετὰ τῶν ἀπὸ τῶν πέριξ ὄρεων κατερχομένων ὑδάτων σχηματίζει τὴν λίμνην. Πρὸς τοῦτοις φαίνεται, ὅτι ὑπάρχει καὶ ὕδωρ ἀναβρύον ἐν αὐτῇ τῇ κοιλάδι, πάντα δὲ ταῦτα δὲν ἔχουσιν ἄλλην διέξοδον εἰμὴ δύο φυσικὰς καταβόθρας, ὧν ἡ μὲν κεῖται εἰς τὸ νοτιοανατολικόν, ἡ δὲ ἄλλη εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς λίμνης. Ὅταν αἱ καταβόθραι ἦναι ἐνεργεῖαι, ἀρκοῦσιν ἵνα διοχετεύσῃσι τὰ συρρέοντα ὕδατα· τῷ ὄντι δὲ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἡ κοιλάς τοῦ Φενοῦ ὑπέκειτο μὲν εἰς πλημμύρας, ἀλλ' ἐκαλλιεργεῖτο τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου. Κατὰ τὰς ἀρχὰς ἀκόμη τοῦ παρόντος αἰῶνος ὁ ἀγγλος περιηγητὴς Λήκ εὗρε λιμνάζοντα ὕδατα μόνον περὶ τὰς καταβόθρας, τὴν δὲ λοιπὴν κοιλάδα καλῶς καλλιεργημένην. Βραδύτερον αἱ καταβόθραι φαίνεται ἐκλείσαν καὶ τῷ 1828 ἡ λίμνη εἶχεν ἐνιαχοῦ βάθος 150 ποδῶν, εἴτα πάλιν ἠνοίχθησαν κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Ὁθωνος καὶ πάλιν ἐφράχθησαν, ὥστε σήμερον ἐσχηματίσθη ἡ ἐκτεταμένη αὕτη λίμνη, ἥτις καλύπτει τὸ πλεῖστον τῆς κοιλάδος· μένει ὁμοῦς εἰς τὸ ὑψηλότερον βόρειον μέρος ἱκανὴ ἀκόμη ἑκτασίς, ἥτις καλλιεργεῖται κατὰ τὸ θέρος, ὅταν ἀποσύρῃται τὰ ὕδατα. Πρὸ τινων ἐτῶν ἀνέλαθεν, ὥς γνωστόν, Ἑταιρία τις τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης διὰ τῆς διορύξεως σήραγγος διὰ τῶν ὄρεων ἢ διὰ τοιοῦτου τρόπου ἀποξήρανσις ἔχει δύο μεγάλα πλεονεκτήματα, πρῶτον ὅτι μένει ἀνεξάρτητος τῶν ἰδιοτρόπων καταβοθρῶν, αἵτινες ἄλλοτε ἀνοίγουσι καὶ ἄλλοτε κλείουσι, χωρὶς νὰ δύναται ἀνθρώπινος ὀφθαλμὸς νὰ ἴδῃ διατί, ἐν ᾧ ἡ σήραγξ ὑπόκειται πολὺ ὀλιγώτερον εἰς τὰς ἰδιοτροπίας ταύτας καὶ ὁ καθαρισμὸς τῆς εἶναι εὐκολώτερος. Ἐπειτα τὰ ὕδατα δύνανται νὰ διοχετευθῶσι καὶ χρησιμοποιηθῶσι ἄλλαχοῦ λίαν καρποφόρως. Ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἔχω ἀξιώσεις μηχανικῶν γνώσεων τολμῶ νὰ εἴπω, ὅτι ἡ διόρυξις τῆς σήραγγος ἔνεκα τῶν περιβαλλόντων τὴν λίμνην ὄρεων θὰ ἦναι λίαν δύσκολος. Τοῦτο δὲ βλέπει, φαίνεται, καὶ ἡ τὴν ἀποξήρανσιν ἀναλαβοῦσα ἐταιρία, διότι μέχρι σήμερον περιορίσθη νὰ σκάψῃ μόνον κατὰ πλάτος τῆς κοιλάδος τάφρον, δι' ἧς ὀρίζεται ἡ περιοχὴ τῆς λίμνης ἀπὸ τῶν μὴ ὑποκειμένων

εἰς πλημμύρας ἀγρῶν. Ἀπὸ δὲ τῶν ἐντὸς τῆς περιοχῆς, οἵτινες κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἔτους εἶναι ἐλεύθεροι ὑδάτων καὶ ἡ καλλιεργούνται ἡ χρησιμεύουσιν ὡς λειμῶνες, εἰσπράττει ἐνοίκια. Οἱ χωρικοὶ ἔλεγον, ὅτι μέχρι τινὸς ἐπλήθυνον, ἔπειτα ὁμῶς βλέποντες, ὅτι ἡ Ἐταιρία περιωρίζετο εἰς ταύτην μόνον τὴν εὐκολὸν ἀποξήρανσιν τῶν βαλαντιῶν των, ἡρνήθησαν νὰ πληρόνωσιν ἐπὶ πλέον καὶ τώρα, νομίζω, δικάζονται.

Ἀπὸ τῆς Γκιόζας εἰς Φονιάν, τὸν ἀρχαῖον Φενεόν, ἡ ὁδὸς θὰ ἦγεν ἄλλοτε βεβαίως διὰ τῆς κοιλάδος σήμερον ἕνεκα τῆς λίμνης ἐχάραξαν ἀτραπὸν ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῇ ἀνατολικῇ ὁχθῇ, ἀτραπὸν ἐλεεινὴν καὶ ἀθλίαν, πότε ἀνερχομένην ἀποτόμως, πότε κατερχομένην, πάντοτε δὲ πετρώδη καὶ ὀλισθηράν. Οἱ ἵπποι ἡμῶν ἦσαν κατάκοποι, ἡμεῖς ὅχι ὀλιγώτερον, καὶ ὁμῶς ἔπρεπε νὰ καταβῶμεν καὶ νὰ ὁδοιπορῶμεν πεζοί. Οὐχ ἦττον ἡ φύσις εἶναι τόσον ὠραία, ὥστε ἂν καὶ τὸ σῶμα ἀπαυδᾷ καὶ οἱ πόδες προσκρούοντες εἰς τοὺς λίθους πονοῦσιν, ὁμῶς τὸ πνεῦμα μένει ἀκμαῖον. Ἡ ἀτραπὸς ἄγει ἐν μέρει δι' ἐλάτων, ἐπιβλητικωτέρα ὁμῶς εἶναι ἡ ἀπέναντι ὁχθῇ, τὰ πλευρὰ τοῦ Σαῖτᾶ καὶ τῆς Πεντελείας, τὰ ὁποῖα κατάμαυρα ἕνεκα τῶν καλυπτόντων αὐτὰ ἐλάτων κατέρχονται καὶ βυθίζονται εἰς τὴν λίμνην σχεδὸν κάθετα ὡς τοῖχοι, ὑπὲρ τὰ χίλια μέτρα ὑψηλοί. Ὀδοιπορήσαμεν ὑπὲρ τὰς δύο ὥρας, τὸ πλεῖστον παρὰ τὴν λίμνην καὶ εἶτα διὰ τοῦ στεγνοῦ πεδίου, ἕως οὗ ἐφθάσαμεν εἰς τὰ Καλύβια τοῦ Φονιά. Ὀλίγον πρὸ τοῦ χωρίου, ἐπὶ τινος γηλόφου δεξιὰ τῆς ὁδοῦ βλέπει τις τὰ εἰρεπία τῆς ἀρχαίας πόλεως· δὲν εἶναι πολλὰ οὐδὲ παρέχουσι τι τὸ ἀξιοθέατον· τὸ σημερινὸν χωρίον, οὗ τὸ ὄνομα παρεφθάρη ἐκ τοῦ ἀρχαίου, καῖται ὑψηλότερα ἐπὶ τῶν προπύδων τῆς Πεντελείας, ἀποτελεῖται δ' ἐκ τινων οἰκιῶν μόνον, ἐν ᾧ τὰ παρακείμενα Καλύβια ἀριθμοῦσι πολὺ πλείονας οἰκίας· τώρα ὁμῶς ἀμφοτέρα ἠνώθησαν σχεδὸν καὶ ἀποτελοῦσιν ἐν μόνον χωρίον ἐξ 180 περίπου οἰκιῶν κεκρυμμένων ἐντὸς δένδρων. Δέν εἶδον χωρίον ἐν Ἑλλάδι ἔχον τόσοις κήπους, τόσα ὕδατα, τόσα δένδρα. Ἡ ἐφ' ἵππου διὰ τῶν ὑδῶν διάβασις εἶναι δύσκολος, διότι εἶναι πᾶσαι στεναί, ἀνηφορικαὶ καὶ χρησιμεύουσι συγχρόνως καὶ ὡς αὐλακες τῶν εἰς τοὺς κήπους διοχετευομένων ὑδάτων, οἱ δὲ ἐκ βάτων, λύγων καὶ ἄλλων φυτῶν καὶ δένδρων φράκται ἐκτείνουσι τοὺς μυρίους βραχίονάς των, ὅπως ἀρπάσωσι τὸν πῖλον ὑμῶν ἢ ἄλλο τι ἐνθύμιον. Ὑπὸ τῶν πειρασμῶν τούτων καταδιωκόμενοι φθάνετε εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ χωρίου, τὸ ὕψιστα κείμενον, ὅπου εὐρίσκεται ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ παντοπωλεῖον καὶ πρὸ αὐτῶν μικρὰ ἐπίπεδος πλα-

τεῖα σκιαζομένη ὑπὸ μεγάλης πλατάνου. Ὅταν ἐφθάσαμεν ἐκεῖ, ἡ πλατεῖα ἦτο πλήρης χωρικών, οἵτινες ἀμέσως μᾶς περιεκύκλωσαν· πάντες ἐφαίνοντο ζῶηροί, πρόθυμοι, γελαστοὶ ὡς τὸ χωρίον των. Εἶχομεν μεγάλην διάθεσιν νὰ καταβῶμεν καὶ νὰ καθίσωμεν μετ' αὐτῶν ὑπὸ τὴν πλάτανον, νὰ θαυμάσωμεν ἐκεῖθεν πάλιν τὴν λίμνην καὶ τὰ ὄρη, νὰ πῶμεν τὴν μαστίχην των, ἣτις μᾶς ἐφάνη ἐξαισία, καὶ νὰ συζητήσωμεν περὶ τῶν δημοτικῶν ἐκλογῶν· δυστυχῶς ἦτο ἀργὰ καὶ ἐβιαζόμεθα νὰ φθάσωμεν ἐγκαίρως εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Φενεοῦ, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ διανυκτερεύσωμεν.

(Ἐπεται τὸ τέλος.)

Χρ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ.

Ο ΠΑΠ' ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

(Ἱστορικὸν διήγημα).

Α'.

Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὡς κυριώτατοι παράγοντες τοῦ μεγάλου ἐπιχειρήματος τοῦ 1821 τρεῖς κυρίως τάξεις τῶν Ἑλλήνων πρέπει νὰ τιμηθῶσιν· ἡ τῶν προϋχόντων καὶ προεστώτων, ἡ τοῦ ἱεροῦ κλήρου, ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου, καὶ ἡ τῶν κλεπτῶν· μία δὲ τῶν τάξεων τούτων ἂν ἡδιαφόρει, οὔτε τὸ ἔργον τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας βεβαίως θὰ εὐωδοῦτο, οὔτε καὶ ἡ ἐπανάστασις, ἐὰν τοιαύτη ἡγείρετο, θὰ ἐπέδιδεν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς της ὡς ἐπέδωκε τῇ κοινῇ συνεργασίᾳ καὶ τῶν τριῶν ὁμοῦ τάξεων.

Καὶ οἱ μὲν προεστώτες καὶ προϋχόντες διαπρέποντες εἴτ' ἐπὶ γένει, εἴτ' ἐπὶ πλούτῳ, εἴτ' ἐφ' ἱκανότητι, καὶ διοριζόμενοι καὶ ὑποληπτόμενοι ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς ἐξουσίας πολλὴν ἐπιβρόχην εἶχον ἀποκτήσει διὰ ταῦτα παρὰ τῷ κατωτέρῳ ἰδίως λαῷ, ὃν καὶ ἐμύησαν εἰς τὸ μυστικὸν τῆς Ἐταιρίας, καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος των ἀκολούθως ἐξήγειραν, — οἱ κλέπται δέ, οἱ διὰ τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀνδραγαθιῶν των κρατύνοντες τὰς περὶ αἰσιωτέρου μέλλοντος ἐλπίδας τῶν ῥαγιάδων, νὰ πετέλεσαν στρατιωτικῶν τῆς ἐξεγερθείσης Ἑλλάδος δυνάμειν, δικαίως ὡς πρῶταθληταὶ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας ἐξυμνηθέντες—καὶ οἱ ἱερωμένοι, ἀπ' ἀρχῆς ἐγκολπωθέντες τὴν ιδέαν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, διέδωσαν αὐτὴν εἰς τοὺς θερμότερους ζηλωτὰς καὶ τοὺς ἐναρετωτέρους καὶ δραστηριωτέρους πατριώτας, οὗτοι δὲ πρῶτοι καὶ ἐφάνησαν αἵροντες τὸν σταυρὸν καὶ τὰς σημαίας, δδηγοῦντες καὶ ἀρχηγοῦντες οἱ πλεῖστοι εἰς ὁ-